ՀՍՏ ԻՍՕ 23405-2025
Նախագիծ 2-րդ խմբագրություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՏԱՆԴԱՐՏ

Զբոսաշրջություն և հարակից ծառայություններ

Կայուն զբոսաշրջություն

Սկզբունքներ, բառարան և մոդել

(ISO 23405:2022(E), IDT)

ՍՏԱՆԴԱՐՏԱՑՄԱՆ ԵՎ ՉԱՓԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆ
ԵՐԵՎԱՆ 2025

Նախագիծ 2-րդ խմբագրություն

Նախաբան

Հայաստանի Հանրապետությունում ստանդարտացման ազգային համակարգի հիմնական սկզբունքները և ստանդարտացման աշխատանքների կատարման կարգը սահմանված են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ, ՀՍՏ 1.0-2001 «Ստանդարտացման ազգային համակարգ. Հիմնական դրույթներ» ստանդարտով:

Տեղեկություններ ստանդարտի մասին

1 ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՎԵԼ Է Ստանդարտների ազգային ինստիտուտ ՓԲԸ կողմից

2 ԸՆԴՈՒՆՎԵԼ ԵՎ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԵԼ Է ՏՀ 29 «Զբոսաշրջություն և հարակից ծառայություններ» տեխնիկական հանձնաժողովի կողմից:

3 ՀԱՍՏԱՏՎԵԼ և ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ Է ԴՐՎԵԼ Հայաստանի Հանրապետության Ստանդարտացման և չափագիտության ազգային մարմնի ղեկավարի _____ հրամանով

4 ԳՐԱՆՑՎԵԼ Է Հայաստանի Հանրապետության ստանդարտացման նորմատիվ փաստաթղթերի գրանցամատյանում, N _____

5 Սույն ստանդարտում իրացված են «Ստանդարտացման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի դրույթները

6 Գործարկվում է առաջին անգամ

Սույն ստանդարտի ուղղումների և փոփոխությունների վերաբերյալ տեղեկատվությունը, ինչպես նաև ուղղումների և փոփոխությունների տեքստերը հրատարակվում են «Ստանդարտներ և տեխնիկական պայմաններ» տեղեկատուի մեջ: Սույն ստանդարտի վերանայման կամ չեղյալ հայտարարման դեպքում համապատասխան տեղեկատվությունը կհրապարակվի նշված տեղեկատուի մեջ: Ուղղումների, փոփոխությունների, վերանայման կամ չեղյալ հայտարարման վերաբերյալ համապատասխան տեղեկատվությունը, ինչպես նաև ուղղումների և փոփոխությունների նախագծերի տեքստերը տեղադրվում են նաև ընդհանուր օգտագործման տեղեկատվական համակարգում՝ Ստանդարտացման և չափագիտության ազգային մարմին ՓԲԸ-ի ինտերնետային կայքում (www.armstandard.am):

Սույն ստանդարտը չի կարելի լրիվ կամ մասնակիորեն վերարտադրել, բազմացնել և տարածել որպես պաշտոնական հրատարակություն առանց Ստանդարտացման և չափագիտության ազգային մարմին ՓԲԸ-ի թույլտվության

Ներածություն

Վերջին տասնամյակում զբոսաշրջության ոլորտում կայունությունը ձեռք է բերել աճող կարևորություն: Կայունության պահանջարկի արագ աճին նպաստել են բազմաթիվ գործոններ: Հյուրանոցային տնտեսությունները, տուրօպերատորները, ռեստորանները, զբոսաշրջային օբյեկտները և այլք ներդրել են ռազմավարություններ, հաղորդակցման գործընթացներ, ստանդարտներ և սերտիֆիկացման համակարգեր: Էկոլոգիական և սոցիալ-մշակութային հարցերի նկատմամբ համաշխարհային հետաքրքրությունը մեծացրել է զբոսաշրջիկների ցանկությունը ավելի կայուն ծառայությունների և ապրանքների նկատմամբ:

Զբոսաշրջության մեջ կայունությունը գրեթե միշտ դիտարկվում է շրջակա միջավայրի պաշտպանության, CO_2-ի արտանետումների կրճատման, ինչպես նաև էներգիայի և ջրի խնայողության տեսանկյունից: Երբեմն հաշվի են առնվում նաև տեղի բնակչությանն առնչվող սոցիալական հարցերը կամ տնտեսական գործոնները, որոնք զգալի ազդեցություն ունեն ընկերությունների շահութաբերության վրա:

Չնայած այս աճող հետաքրքրությանը, այսօր կազմակերպությունների մեծ մասը կայունությունը տարբեր կերպ է ընկալում: Նրանք տարբեր մոտեցումներ են կիրառում, իսկ թվային հարթակները օգնում են կայուն զբոսաշրջության վերաբերյալ տեղեկատվության տարածմանը:

Այսօր կարելի է առանձնացնել մասնավոր, հանրային, միջազգային, տարածաշրջանային և ազգային հարյուրից ավելի հղումներ, որոնք, բնականաբար, ներկայացնում են կայուն զբոսաշրջության վերաբերյալ բազմաթիվ տարբեր հասկացություններ և տեսակետներ:

Բացի այդ ԻՍՕ 21401 և ԻՍՕ 20611 ստանդարտները սահմանում են կայուն զբոսաշրջության հայեցակարգերը:

2015 թվականին Միավորված Ազգերի Կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեան հաստատեց Կայուն զարգացման 2030 թվականի օրակարգը և դրա հետ միասին 17 նպատակներից բաղկացած Կայուն Զարգացման Նպատակները: Զբոսաշրջությունը տնտեսական շարժիչ ուժ է և կարող է մեծ դեր խաղալ մարդկանց, մոլորակի, զարգացման և խաղաղության համար կայուն լուծումներ ապահովելու գործում:

Այսպիսով, ակնհայտ է, որ կայուն զարգացման առջև դրված են բազմաթիվ մարտահրավերներ, բայց դրանցից մեկը կարևորագույնն է. կայուն զբոսաշրջության նվազագույն սկզբունքների ճանաչումը և ընդհանուր ընկալման սահմանումը:

Այս սկզբունքները կայուն զբոսաշրջության զարգացման հիմքն են և հնարավորության դեպքում պետք է հաշվի առնվեն շահագրգիռ կողմերի կողմից:

Ամբողջ աշխարհում ընդունված է, որ զբոսաշրջային այցելավայրերը ընտրում են զարգացման մոդելներ, որոնք կարող են արձագանքել կամ պահանջարկին, կամ առաջարկին: Երկուսն էլ ունեն իրենց առանձնահատկությունները, և այցելավայրերը դրանք ընտրում են

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© **ARMSTANDARD** - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

իրենց հետաքրքրություններին, ճաշակին, նախասիրություններին և ռազմավարություններին համապատասխան:

Պահանջարկի մոդելի որոշակի բնութագրիչներ են սպոնտան զարգացումը, բնական տեսարժան վայրերի վրա շեշտադրումը և հիմնականում զբոսաշրջային բիզնեսների կողմից կարողության ստեղծման վրա կենտրոնացումը, որն ուղեկցվում է ռեսուրսների (բնական և մարդկային) ինտենսիվ օգտագործմամբ, մեծ ներդրումներով, ներդրումների ավելի արագ եկամտաբերությամբ և ցածր բացասական ազդեցությամբ: Այցելավայրերը սովորաբար նախագծվում և հիմնվում է այցելուներին գրավելու պատկերացումների/տեսլականի icons վրա:

Մյուս կողմից, սպասարկման/մատակարարման մոդելը/ supply model բնութագրվում է վերահսկվող աճով, որտեղ շեշտը դրվում է ոչ միայն շրջակա միջավայրի պաշտպանության, այլև գործընթացների լիարժեք կայունության վրա: Ձեռնարկատերերը մտահոգված են շահութաբերությամբ, բայց նաև հոգ են տանում իրենց համայնքներում կյանքի որակի բարելավման մասին: Բացի այդ, զբոսաշրջային փորձը բարելավվում է այցելության ընթացքում մատուցվող բարձրորակ ծառայություններով, ավելի բարձր է կողմնակի ազդեցությունը, ներդրումները փոքր են, և ներդրումների վերադարձը դանդաղ է:

Անկախ նրանից, թե մոդելներից որն է կիրառվում, երկուսն էլ պետք է ձգտեն ճանաչվել որպես կայուն այցելավայրի «նախատիպ»: Բացի այդ, այցելավայրերը պետք է ձգտեն առավելագույն կողմնակի ազդեցության, որպեսզի տեղական և ազգային տնտեսությունները անմիջականորեն օգտվեն, ինչը նշանակում է, որ զբոսաշրջային ծախսերի մեծ տոկոսը մնում է շրջակա համայնքներում՝ անմիջական դրական ազդեցություն թողնելով մարդկանց կյանքի որակի բարելավման և աղքատության նվազեցման վրա:

Ձեռնարկատերերը պետք է ցույց տան իրենց պատրաստակամությունը ոչ միայն շրջակա միջավայրի, այլև գլոբալ կայունության նկատմամբ: Պատշաճ գործելակերպը ուղղորդում է բիզնեսներին բացահայտել, գնահատել և մեղմել շրջակա միջավայրի, սոցիալական կառուցվածքի և տեղական մշակույթի վրա ցանկացած բացասական ազդեցություն՝ միաժամանակ պահպանելով ծառայությունների բարձր որակը, պաշտպանելով իրենց աշխատակիցներին և բավարարելով շահագրգիռ կողմերի կարիքներն ու ակնկալիքները: Կայունությունը, որպես կանոն, ներառվում է որպես լայնակի առանցք բոլոր պետական կամ մասնավոր բիզնես քաղաքականություններում՝ բարելավելով նորարարությունն ու մրցունակությունը որպես առաջատար դիրքը պահպանելու բանալի: Կայուն զբոսաշրջությունը կարող է լինել գոյության և ապրելու միջոց, այլ ոչ թե գործելու միջոց:

Սույն փաստաթուղթը նախատեսված է բոլոր շահագրգիռ կողմերի համար կայուն զարգացման գործընթացի համար ընդհանուր և ամուր հիմք ապահովելու և զբոսաշրջության ոլորտի համար ակնկալվող պոտենցիալ օգուտները մեծացնելու համար:

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© **ARMSTANDARD** - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

Նախագիծ 2-րդ խմբագրություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՏԱՆԴԱՐՏ

Զբոսաշրջություն և հարակից ծառայություններ
Կայուն զբոսաշրջություն
Սկզբունքներ, բառարան և մոդել

Туризм и сопутствующие услуги. Устойчивый туризм.

Принципы, словарь и модель

Tourism and related services — Sustainable tourism —

Principles,vocabulary and model

Գործարկման թվականը՝ 01.01.2026

1 Կիրառման ոլորտը

Սույն փաստաթուղթը սահմանում է կայուն զբոսաշրջության հիմնարար հասկացություններն ու սկզբունքները, ինչպես նաև մոդելը: Սույն փաստաթուղթը կիրառելի է մասնավոր և պետական կազմակերպությունների և այցելավայրերի համար՝ անկախ դրանց չափից և գտնվելու վայրից, ինչպես նաև կայուն զբոսաշրջության զարգացմանը մասնակից այլ շահագրգիռ կողմերի համար:

2 Նորմատիվ վկայակոչումները

Սույն փաստաթղթը նորմատիվ վկայակոչումներ չունի:

3 Տերմինները և սահմանումները

Սույն փաստաթղթի նպատակների համար կիրառվում են հետևյալ տերմիններն ու սահմանումները:

ԻՍՕ-ն և ԻԷԿ-ը պահպանում են ստանդարտացման մեջ կիրառվող տվյալների տերմինաբանական բազան հետևյալ հասցեներով՝

- ԻՍՕ առցանց հարթակ https://www.iso.org/obp

- ԻԷԿ Էլեկտրոպեդիա http://www.electropedia.org/

3.1 Կայունությանն առնչվող տերմիններ

Պաշտոնական հրատարակություն
©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD- Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

3.1.1 կայունություն (sustainability)՝ գլոբալ համակարգի վիճակ, ներառյալ էկոլոգիական, սոցիալական և տնտեսական գործոնները, որոնց դեպքում բավարարվում են ներկա կարիքները՝ առանց ապագա սերունդների անձնական կարիքները բավարարելու կարողությունը վտանգելու

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Էկոլոգիական, սոցիալական և տնտեսական գործոնները փոխազդում են, փոխկախված են և հաճախ անվանում են կայունության երեք չափանիշներ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. Կայունությունը *կայուն զարգացման* (3.1.2) նպատակն է:

[ԱՂԲՅՈՒՐ. ԻՍՕ ԳԱՅԴ 82:2019, 3.1]

3.1.2 կայուն զարգացում (sustainable development)՝ մարդկության զարգացման նպատակներին հասնելու կազմակերպչական սկզբունք, որը միաժամանակ պահպանում է բնական համակարգերի՝ բնական ռեսուրսների և էկոհամակարգի շահագործումն ապահովելու կարողությունը, որոնցից կախված են տնտեսությունն ու հասարակությունը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Ցանկալի արդյունքը հասարակության վիճակ է, որտեղ կենսապայմաններն ու ռեսուրսներն օգտագործվում են մարդկային կարիքները շարունակաբար բավարարելու համար՝ առանց խաթարելու բնական համակարգի ամբողջականությունն ու կայունությունը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. Կայուն զարգացումը կարող է սահմանվել որպես զարգացում, որը բավարարում է ներկա կարիքները՝ առանց ապագա սերունդների՝ իրենց սեփական կարիքները բավարարելու կարողությունը վտանգելու:

3.1.3 կայուն զբոսաշրջություն(sustainable tourism)՝ զբոսաշրջության ոլորտ, որը լիովին բավարարում է ոլորտի վրա ներկա և ապագա տնտեսական, սոցիալական և շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը՝ բավարարելով այցելուների, աշխատակիցների, արդյունաբերության, ընդունող համայնքների և կլիմայի փոփոխության կարիքները, ինչպես նաև սերտորեն համագործակցելով շահագրգիռ կողմերի հետ կայունության քաղաքականության իրականացման գործում

3.1.4 կայունության բաղադրիչ (sustainability aspect)՝ զբոսաշրջության ոլորտի կազմակերպությունների և այլ մատակարարների կայունության գործունեություն, բաղադրիչներ, գործելակերպ, ապրանքներ կամ ծառայություններ, որոնք կարող են փոխազդել կայունության (բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական) կարողությունների բաղադրիչի հետ

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Կայունության հիմնական բաղադրիչներից մեկն այն է, որն ունի կամ կարող է ունենալ զգալի ազդեցություն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. Կայունության բաղադրիչների կոնկրետ օրինակներ են էներգիայի սպառումը, կոշտ թափոնների առաջացումը, վերամշակվող փաթեթավորումը և ջրի սպառումը:

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

3.1.5 կայունության նպատակ (sustainability objective)՝ գլոբալ կայունության հասնելու ձգտում, որը բխում է ձեռնարկության կամ այցելավայրի կողմից սահմանված կայունության քաղաքականության արդյունքից և հնարավորության դեպքում քանակականացվում է

3.1.6 կայունության վրա ազդեցությունը (impact on sustainability)՝ շրջակա միջավայրի, հասարակության կամ տնտեսության փոփոխություն, որն ամբողջությամբ կամ մասամբ բխում է կազմակերպության կայունության բաղադրիչներից

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Կայունության վրա ազդեցությունը կարող է լինել բացասական կամ դրական:

3.2 Կայունության՝ բնապահպանական բաղադրիչին առնչվող տերմիններ

3.2.1 կլիմայի փոփոխության հարմարվողականություն (climate change adaptation) իրական կամ կանխատեսվող կլիմային և դրա հետևանքներին հարմարվելու գործընթացը

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Մարդաբնակ/սոցիալական համակարգերում հարմարվողականությունը նպատակ ունի մեղմել կամ խուսափել վնասից, կամ օգտագործել փոխշահավետ հնարավորությունները:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. Որոշ բնական համակարգերում մարդու ազդեցությունը կարող է նպաստել կանխատեսվող կլիմային և դրա ազդեցություններին հարմարվելուն:

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 14090:2019, 3.1, փոփոխված — տերմինը վերանայվել է:]

3.2.2 կլիմայի փոփոխության հետևանքների մեղմացում (climate change mitigation)՝ ջերմոցային գազերի արտանետումների նվազեցմանը կամ ջերմոցային գազերի կլանումը կարգավորելուն ուղղված մարդկային միջամտություն

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 14050:2020, 3.8.6]

3.2.3 շրջակա միջավայր(environment)՝ միջավայր, որում գործում է կազմակերպությունը, ներառյալ օդը, ջուրը, հողը, բնական ռեսուրսները, ֆլորան, ֆաունան, մարդիկ և նրանց փոխհարաբերությունները

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Միջավայր հասկացությունը կարող է ընդգրկել կազմակերպության ներքին միջավայրից մինչև տեղական, տարածաշրջանային և գլոբալ համակարգը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. Միջավայրը կարող է նկարագրվել կենսաբազմազանության, էկոհամակարգերի, կլիմայի և այլ բնութագրերի տեսանկյունից:

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 14001:2015, 3.2.1]

3.2.4 շրջակա միջավայրի վրա ազդեցություն (environmental impact)՝ շրջակա միջավայրում (3.2.3) բացասական կամ դրական բնույթի փոփոխություն, որն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հանդիսանում է կազմակերպության էկոլոգիական խնդիրների արդյունք

3.2.5 բնության պահպանվող տարածք (natural protected area)՝ հստակ սահմանված աշխարհագրական տարածք, որը ճանաչված, առանձնացված և կառավարվում է իրավական կամ այլ արդյունավետ միջոցներով՝ բնության, դրա էկոհամակարգի շահագործման և դրա մշակութային արժեքների երկարաժամկետ պաշտպանությունն ապահովելու համար

[ԱՂԲՅՈՒՐ. ԻՍՕ 18065:2015, 3.6]

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

3.2.6 կենսաբազմազանության պահպանություն (biodiversity conservation)՝ էկոհամակարգի ակտիվ կառավարում՝ տեսակների առավելագույն բազմազանության գոյատևումն ու դրանց ներսում գենետիկական փոփոխականության պահպանումն ապահովելու համար

3.2.7 առանց վիճակի վատթարացման հանգստի գոտու օգտագործման ինտենսիվություն/բնապահպանական կրողունակություն экологическая ёмкость **(carrying capacity)՝** զբոսաշրջային վայր միաժամանակ այցելելու հնարավորություն ունեցող մարդկանց առավելագույն թիվը՝ առանց ֆիզիկական, տնտեսական և սոցիալ-մշակութային միջավայրի քայքայման և այցելուների գոհունակության որակի չարդարացված անկման

[ԱՂԲՅՈՒՐ. ԻՍՕ 20611:2018, 3.3]

3.3 Կայունության՝ տնտեսական տնտեսական բաղադրիչին առնչվող տերմիններ

3.3.1 կորպորատիվ պատասխանատվություն (corporate responsibility)՝ կազմակերպության պատասխանատվությունը իր գործողությունների և դրանց հետևանքով աշխատակիցների, շահագրգիռ կողմերի և համայնքների վրա ազդեցության համար

3.3.2 տնտեսական ազդեցություն (economic impact)՝ ամբողջությամբ կամ մասամբ տնտեսական գործոններին վերագրվող տնտեսական ազդեցություն

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 15392:2019, 3.17.1]

3.3.3 պաշտպանության միջոցներ և անվտանգության ապահովում (safety and security measures)՝

«Հյուրանոցային և զբոսաշրջային հաստատություններ»-ում աշխատակիցների, հյուրերի կամ զբոսաշրջային օբյեկտներում աշխատակիցների, հյուրերի կամ այլ անձանց համար ռիսկերի վերահսկողության և նվազագույն մակարդակի հասցնելուն առնչվող պայմաններ և գործոններ

3.3.4 շրջանաձև տնտեսություն (circular economy)՝ վերականգնվող և վերաօգտագործման ուղղվածություն ունեցող տնտեսություն, որի նպատակը արտադրանքը, բաղադրիչները և նյութերը իրենց ամենաբարձր օգտակարության և արժեքի մեջ պահպանելն է՝ տարբերակելով տեխնիկական և կենսաբանական ցիկլերը

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 21401:2018, 3.6]

3.4 Կայունության՝ սոցիալական բաղադրիչին առնչվող տերմիններ

3.4.1 հասանելիություն (accessibility) այն չափը, որով ապրանքները, համակարգերը, ծառայությունները, միջավայրերը և հարմարությունները կարող են օգտագործվել տարբեր

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

օգտագործողների կարիքներ, բնութագրեր և կարողություններ ունեցող բնակչության կողմից՝ որոշակի նպատակներին հասնելու համար օգտագործման որոշակի համատեքստերում:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Օգտագործման համատեքստը ենթադրում է անմիջական օգտագործումը կամ օժանդակ տեխնոլոգիաների կողմից աջակցվող օգտագործումը:

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 21902:2021, 3.1]

3.4.2 հանրամատչելի դիզայն (universal design)՝ արտադրանքի, միջավայրերի, ծրագրերի և ծառայությունների դիզայն, որը կարող է առանց հարմարեցման կամ մասնագիտացված նախագծման անհրաժեշտության օգտագործվել բոլոր մարդկանց կողմից հնարավորինս մեծ ծավալով

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Ունիվերսալ դիզայնը անհրաժեշտության դեպքում չպետք է բացառի օժանդակ սարքերը որոշակի խմբերի կամ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ2. Այնպիսի տերմիններ, ինչպիսիք են՝ ունիվերսալ դիզայն, մատչելի դիզայն, բոլորի համար դիզայն, խոչընդոտներից զերծ դիզայն, ներառական դիզայն և տրանսգենդերային դիզայն, հաճախ օգտագործվում են փոխարինաբար և ունեն նույն իմաստը:

[ԱՂԲՅՈՒՐ: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիա, հոդված 2, հասանելի է հետևյալ հասցեով՝ https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html]

3.4.3 հասանելի զբոսաշրջություն (accessible tourism)՝ զբոսաշրջություն, որը ներառում է շահագրգիռ կողմերի հետ համագործակցային հանրամատչելի դիզայնի գործընթաց, որը հնարավորություն է տալիս հասանելիության կարիքներ ունեցող մարդկանց, ներառյալ շարժունակության, տեսողության, լսողության և հասանելիության ճանաչողական չափանիշները, գործել անկախ և ասանաչառ՝ մատչելի ապրանքների, ծառայությունների և միջավայրերի մատակարարման միջոցով:

[ԱՂԲՅՈՒՐ: ԻՍՕ 21902:2021, 3.3]

3.4.4 տեղական համայնք (local community)՝ զբոսաշրջային այցելավայրի (3.5.1) աշխարհագրական տարածքում բնակվող մարդիկ

3.4.5 բնիկ բնակչություն (native population)՝ մարդիկ, որոնք ծնվել և մեծացել են իրենց բնակության վայրում՝ օգտագործելով բնական ռեսուրսները իրենց գոյատևման համար

3.4.6 ավանդական բնակչություն (traditional population)՝ *բնիկ բնակչություն* (3.4.5), որը պահպանում է նախնիների և մշակութային կապը իր բնակության վայրի հետ՝ օգտագործելով բնական ռեսուրսները և իր գոյատևման համար կախված է դրանցից

ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ. Բնիկ ժողովուրդներ, Կայսարա, Կիլոմբոլա, ափամերձ բնակիչներ, լաստանավներ, ռետինե տափերներ (Բրազիլիա), Բրիբրի (Կոստա Ռիկա) և Գուարանի, Դիագուիտաս, Կոմ, Մապուչե (Արգենտինա):

3.4.7 մշակութային ժառանգություն (cultural heritage)՝ խմբի կամ հասարակության ֆիզիկական օբյեկտների և ոչ նյութական հատկանիշների ժառանգություն, որոնք ժառանգվել

են նախորդ սերունդներից, պահպանվել են և պաշտպանվում են ներկայում և պահպանվում են ապագա սերունդների համար:

[ԱՂԲՅՈՒՐ. ԻՍՕ 18461:2016, 2.1.3]

3.4.8 հետաքրքրված կողմ, շահագրգիռ կողմ (interested party, stakeholder)՝ անձ կամ խումբ, որը հետաքրքրված է կազմակերպության որևէ որոշմամբ կամ գործունեությամբ

3.5 Զբոսաշրջային ուղղություններին առնչվող տերմիններ

3.5.1 զբոսաշրջային այցելավայր (tourism destination) Զբոսաշրջային աշխարհագրական տարածք, ներառյալ մշակութային, սոցիալական, տնտեսական և բնապահպանական գործոնները, որտեղ իրականացվում է զբոսաշրջային գործունեություն, որը ներառում է ծառայություններ, տեսարժան վայրեր, ռեսուրսներ և ենթակառուցվածքներ, որոնք անհրաժեշտ են զբոսաշրջային փորձառության համար:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Զբոսաշրջային այցելավայրերը կարող են կապվել և ցանցային կապ հաստատել ավելի մեծ ուղղությունների հետ:

4 Կայուն զբոսաշրջության սկզբունքները

4.1 Կայուն զբոսաշրջության արդյունավետ կառավարումը

Զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը պետք է ստեղծեն և/կամ խթանեն էթիկական բիզնես / բիզնես էթիկայի գործընթացներ, որոնք ուղղված կլինեն շահագրգիռ կողմերի կորպորատիվ պատասխանատվությունը (սոցիալական, տնտեսական և բնապահպանական) հաշվի առնելուն, շրջանաձև տնտեսության ձևավորմանը խթանելուն և առաքելության, նպատակների, ռազմավարությունների, ծրագրերի և կառավարման գործընթացների մշակման և իրականացման գործում ուղղությունների և ընկերությունների կայունության նկատմամբ հանձնառության մեծացմանը:

Կայուն զբոսաշրջության կառավարումը պետք է հիմնվի այցելավայրերի կայունության գործոնների գնահատման վրա՝ կայունության վրա ազդեցությունը կառավարող կայունության նպատակներ մշակելու համար:

Կայուն զբոսաշրջությունը նախագծելիս զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը պետք է հաշվի առնեն Հավելված Ա-ում ներկայացված Կայուն զարգացման նպատակները (ԿԶՆ):

4.2 Տեղական համայնքների իրավունքների երաշխավորումը

Զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը պետք է գտնեն և խթանեն սոցիալական և բնապահպանական պատասխանատվության և տնտեսական հավասարության մեխանիզմներն ու գործողությունները, այդ թվում մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, հողերի և ռեսուրսների պատշաճ օգտագործումը, նյութերի և ծառայությունների սպառումը, ինչպես նաև

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

աշխատողների արժանապատվության և ներգրավված համայնքների բարեկեցության պահպանումը կամ բարձրացումը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. Տեղական համայնքները կարող են ներառել ինչպես բնիկ, այնպես էլ ավանդական բնակչությանը:

4.3 Բնական միջավայրի և կենսաբազմազանության պահպանությունը

Զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը իրականացման և շահագործման բոլոր փուլերում պետք է կիրառեն այնպիսի գործելակերպ, որը կապահովի կրողունակություն և բնական միջավայրի վրա նվազագույն ազդեցություն, ներառյալ կենսաբազմազանության պահպանումը, վայրի բնության պաշտպանությունը, ցանկացած բացասական ազդեցության մոնիթորինգը և արդյունավետ մեղմացումը, և այդպիսով կնպաստեն դրանց ֆիզիկական, կենսաբանական և լանդշաֆտային գործոնների բնական դինամիկայի և գործընթացների պահպանմանը, մասնավորապես՝ բնական պահպանվող տարածքներում՝ հաշվի առնելով առկա սոցիալական և տնտեսական գործոնները: Սա կարող է ներառել կլիմայի փոփոխություններին հարմարվողականությանն ու մեղմացմանն առնչվող միջոցառումներ:

4.4 Մշակութային ժառանգության և տեղական արժեքների պահպանումը

Զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը պետք է ճանաչեն և հարգեն զբոսաշրջային այցելավայրերի պատմամշակութային ժառանգությունը: Զբոսաշրջային գործունեությունը պետք է պլանավորել, իրականացնել և կառավարել մշակութային ավանդույթների և արժեքների հետ ներդաշնակ՝ համագործակցելով դրանց զարգացման ուղղությամբ:

4.5 Զբոսաշրջային ուղղությունների սոցիալական և տնտեսական զարգացման խթանումը

Զբոսաշրջության շահագրգիռ կողմերը պետք է նպաստեն տեղական տնտեսությունների ամրապնդմանը, հմտությունների մակարդակի բարելավմանը, տնտեսական ազդեցության մեծացմանը, աշխատատեղերի ստեղծմանը, աշխատանքի, եկամտի և ծառայությունների հավասար հասանելիության խթանմանը, հասանելիության բարձրացմանը և տեղական կարողությունների խթանմանը՝ զարգացնելու զբոսաշրջային ձեռնարկություններ, որոնք միևնույն ժամանակ խթանում են տեղական պատասխանատու մատակարարման շղթաները:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. Հասանելիությունը հիմնված է համընդհանուր դիզայնի վրա:

4.6 Արտադրանքի, գործընթացների և կարգավորումների որակի ապահովումը

Զբոսաշրջության շահագրգիռ կողմերը պետք է տրամադրեն հուսալի տեղեկատվություն, բարձրացնեն զբոսաշրջային ուղղությունների վերաբերյալ իրազեկվածությունը, որոշեն զբոսաշրջիկների բավարարվածության/գոհունակության աստիճանը և խրախուսեն ճանաչված ծառայությունների ստանդարտների ներդրումը, որոնք ներառում են, բայց չեն

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

սահմանափակվում կայունությամբ, որակով, համընդհանուր դիզայնով և սննդի անվտանգությամբ:

4.7 Զբոսաշրջային վայրերում առողջության, անվտանգության և պաշտպանվածության ապահովումը

Զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը պետք է ապահովեն և բարելավեն այցելավայրերի պայմանները՝ ձեռնարկելով անվտանգության միջոցառումներ, այդ թվում՝ առողջապահական միջոցառումներ, որպեսզի բարելավեն/ապահովեն տեղի բնակչության, աշխատողների և զբոսաշրջիկների առողջությունը (պաշտպանություն վարակից կամ հիվանդությունից) և հարմարավետությունը:

4.8 Իրավական պահանջների ապահովումը

Զբոսաշրջության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը պետք է իմանան և ընկալեն գործող իրավական պահանջները:

4.9 Արտակարգ իրավիճակներին նախապատրաստվելը և արձագանքման ընթացակարգերի մշակումը

Զբոսաշրջության շահագրգիռ կողմերը պետք է մշակեն հնարավոր արտակարգ իրավիճակներին արձագանքելու համար ընթացակարգեր՝ ներառյալ, օրինակ, համավարակները, հիվանդությունները, վթարները, կլիմայի փոփոխության և աղտոտման հետ կապված արտակարգ իրավիճակները: Ընթացակարգերի կիրառման ոլորտը պետք է հաշվի առնի զբոսաշրջիկների, աշխատողների և տեղի բնակչության ներգրավվածության պլանավորումը և արձագանքը: Սահմանված արտակարգ իրավիճակների ընթացակարգերի արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով, հնարավորության դեպքում, այցելավայրում պետք է անցկացվեն վարժանքներ:

5 Կայուն զբոսաշրջության մոդելը

5.1 Հիմնական դրույթները

Անկախ ընտրված մոդելից, թիրախային/զբոսաշրջային այցելավայրերը պետք է ունենան հետևյալ հարցերի հստակ պատասխանները.

— արժեքային մոդելի սահմանումը (օրինակ՝ ի՞նչ է այն առաջարկում, ո՞ւմ համար է նախատեսված, ի՞նչն է պրոդուկտը գրավիչ դարձնում, ինչպե՞ս կարող ենք գրավել զբոսաշրջիկին, արդյո՞ք զբոսաշրջային պրոդուկտներն ու ծառայությունները հասանելի են տարբեր սահմանափակ կարողություններ ունեցող անձանց համար)

— նպատակի սահմանում, հասնել դրան երկարաժամկետ ծրագրերում և ապահովել կայուն զարգացման հիմնական հասկացությունները

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

— բոլորի համար իրական օգուտներ բերող համաձայնությունների հասնելու նպատակով՝ պետական և մասնավոր հատվածների համատեղ աշխատանքի ապահովում

— խրախուսել մասնավոր հատվածի ընկերություններին կազմակերպել պետական հաստատություններում իրենց շահերի ներկայացնելը, օրինակ՝ ազգային զբոսաշրջային մարմիններին

— պետք է աշխատանք տանել և ապահովել, որ զբոսաշրջության օգուտները չմնան որոշակի մարդկանց մոտ(խուսափելով զբոսաշրջային անկլավների հայեցակարգից), կենտրոնանալ զբոսաշրջության ոլորտում աշխատող մարդկանց, ինչպես նաև զբոսաշրջային վայրերում և դրանց մոտակայքում բնակվողների կյանքի որակի վրա դրական ազդեցություն ստեղծելու ջանքերի վրա:

5.2 Կայուն զբոսաշրջության մոդելը

Զբոսաշրջային ուղղությունները պետք է սահմանեն կայուն զբոսաշրջության մոդել՝ հիմնվելով 4-րդ կետում սահմանված սկզբունքների վրա՝ հաշվի առնելով հետևյալը.

ա(a) Սահմանել ուղղության կառավարման գործառույթի պարտականությունները՝ կապված կայուն զբոսաշրջային ուղղությունների կառավարմանն առնչվող բոլոր հարցերի և գործոնների ինտեգրման հետ, ներառյալ կայուն զբոսաշրջային քաղաքականության մշակումը, որը կհամախմբի ուղղության բոլոր հիմնական շահագրգիռ կողմերին ընդհանուր նպատակի շուրջ:

բ(b) Կայուն զբոսաշրջության գործոնների բացահայտում և տվյալ ուղղությանը բնորոշ կայունության մի շարք առաջնային հարցերի ընկալում, ներառյալ ուղղության զբոսաշրջային մատակարարման շղթայի սահմանումը և տեղական ռիսկերի ու հնարավորությունների վերլուծությունը:

գ(c) Հիմնական գործոնների գնահատում: Սա սահմանում է այն գործոնները, որոնք իսկապես վերաբերում են ուղղությանը, հաշվի առնելով այնպիսի հիմնական գործոններ, ինչպիսիք են հասարակական կարիքները, շրջակա միջավայրի սահմանափակումները, կարգավորումը, կլիմայի փոփոխությանը հարմարվողականությունը, մատչելի զբոսաշրջությունը, անվտանգությունն ու պաշտպանվածությունը, ինչպես նաև ենթակառուցվածքների պլանավորումը: Հնարավոր լրացուցիչ գործոններից են առևտրային գործոնները, ինչպիսիք են եկամուտների աճը, արդյունավետությունը, տարբերակումը և զբոսաշրջության սեզոնայնությունը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. Հիմնական են համարվում այն խնդիրները, որոնք ունեն ինչպես բարձր արտաքին, այնպես էլ բարձր ներքին նշանակություն:

դ(d) Կայուն զբոսաշրջության ռազմավարության մշակում՝ ապագայի տեսլականին համապատասխան, որը նպատակ ունի լրացնել ապագայի տեսլականի և ներկա վիճակի միջև եղած բացը:

ե(e) Անհրաժեշտ ռեսուրսների և գործընթացների պլանավորում, որի նպատակը կայուն զբոսաշրջության ռազմավարություն իրականացնելն է, հաշվի առնելով լուծում պահանջող ոլորտները, ինչպիսիք են՝ հանրային մասնակցությունը, զբոսաշրջության մասին իրազեկվածությունը և կրթությունը, տեսարժան վայրերի պաշտպանությունը և այցելուների կառավարումը, մշակութային ժառանգության պաշտպանությունը, ջրային և կոշտ թափոնների կառավարումը, աղմուկի և լուսային աղտոտվածության կառավարումը, վայրի բնության պաշտպանությունը, ջերմոցային գազերի արտանետումները և էկո-տրանսպորտը:

զ(f) Կիրառել և վերահսկել կայուն զբոսաշրջության ցուցանիշները, ռեսուրսների քաղաքականությունը, գործընթացները և գործողությունների ծրագրերը, որոնք կիրականացվեն կայուն զբոսաշրջային այցելավայրի գործունեության վրա ազդող տարբեր ակտիվ շահագրգիռ կողմերի ներգրավմամբ: Որոշել, թե ինչպես են այս ցուցանիշները շարունակաբար վերահսկվելու և ինչպես են իրականացվելու ուղղիչ գործողությունները:

է(g) Կայուն զբոսաշրջային ուղղության ռազմավարության արդյունքում գործողությունների ծրագրերի արդյունավետ իրականացման մոնիթորինգի վրա հիմնված շարունակական հետադարձ կապի և հաշվետվությունների ստուգում: Սա ներառում է բոլոր հիմնական շահագրգիռ կողմերի, այդ թվում՝ զբոսաշրջիկների և այցելուների հետադարձ կապը: Բոլոր հետադարձ կապի և հաշվետվությունների տվյալները պետք է պարբերաբար ստուգվեն կայուն զբոսաշրջային ուղղության կառավարման կազմակերպության կողմից՝ ապահովելու համար շարունակական բարելավման ցիկլի ստեղծումը:

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

Հավելված Ա(Ա)

(տեղեկատու)

Կայուն զբոսաշրջության սկզբունքները և կայուն զարգացման նպատակները (ԿԶՆ)

Ա(Ա).1 Զբոսաշրջությունը և կայուն զարգացման նպատակները (ԿԶՆ)

Զբոսաշրջությունը եզակի դեր է խաղում համաշխարհային տնտեսության մեջ, մասնավորապես՝ աշխատատեղեր ստեղծելու և տեղական տնտեսությունների համար արժեք ստեղծելու միջոցով:

Զբոսաշրջությունը եզակի տնտեսական գործունեություն է, որը, բազմաթիվ առանձնահատկությունների շարքում, կարող է կապ ստեղծել մի շարք այլ ոլորտների և գործունեության տեսակների միջև՝ օգտագործելով դրանք որպես ռեսուրսներ և միաժամանակ ստեղծելով բարձր փոխկախվածություն:

Միևնույն ժամանակ, զբոսաշրջությունը բախվում է մեծ մարտահրավերների հետ, որոնցից են բնական և մշակութային ռեսուրսների պահպանումը, և կարող է տարբեր ձևերով նպաստել Միավորված Ազգերի Կազմակերպության Կայուն զարգացման նպատակներին:

ԿԶՆ 1	Ոչ աղքատությանը
ԿԶՆ 2	Ոչ սովին
SDG 3	Առողջություն և բարեկեցություն
ԿԶՆ 4	Որակյալ կրթություն
ԿԶՆ 5	Գենդերային հավասարություն
ԿԶՆ 6	Մաքուր ջուր և հսանիտարական պայմաններ
ԿԶՆ 7	Մատչելի և մաքուր էներգիա
ԿԶՆ 8	Արժանապատիվ աշխատանք և տնտեսական աճ
ԿԶՆ 9	Արդյունաբերություն, նորարարություն և ենթակառուցվածքներ
ԿԶՆ 10	Կրճատված անհավասարություն
ԿԶՆ 11	Կայուն քաղաքներ և համայնքներ
ԿԶՆ 12	Պատասխանատու սպառում և արտադրություն
ԿԶՆ 13	Գործունեություն ի նպաստ կլիմայի
ԿԶՆ 14	Կյանքը ջրի տակ
ԿԶՆ 15	Կյանքը ցամաքում
ԿԶՆ 16	Խաղաղություն, արդարություն և ամուր հաստատություններ
ԿԶՆ 17	Համագործակցություն հանուն նպատակների

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

Զբոսաշրջության Կայուն զարգացման նպատակներին աջակցելու օրինակներ կարող եք գտնել tourism4sdgs.org կայքում:

Ա(Ա).2 Կայուն զբոսաշրջության սկզբունքների և Կայուն զարգացման նպատակների (ԿԶՆ) միջև կապը

Հաշվի առնելով կայուն զբոսաշրջության սկզբունքների ներդրումը կայուն զարգացման գործում, հնարավոր է կապել այս սկզբունքները ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակների հետ, ինչպես ցույց է տրված աղյուսակ Ա(Ա).1-ում:

Աղյուսակ Ա(Ա).1 — Կայուն զբոսաշրջության սկզբունքների և Կայուն զարգացման նպատակների(ԿԶՆ-ների) միջև կապը

Կայուն զբոսաշրջության սկզբունքները	Related ԿԶՆ-ն
Կայուն զբոսաշրջության արդյունավետ կառավարել (տես 4.1)	Առնչվող
Տեղական համայնքների իրավունքների ապահովում /պաշտպանություն(տես 4.2)	ԿԶՆ 10 ԿԶՆ 11 ԿԶՆ 12 ԿԶՆ 15
Բնական միջավայրի և դրա կենսաբազմազանության պահպանում (տես 4.3)	ԿԶՆ 6 ԿԶՆ 7 ԿԶՆ 11 ԿԶՆ 12 ԿԶՆ 13 ԿԶՆ 14 ԿԶՆ 15
Մշակութային ժառանգության և տեղական արժեքների ապահովում (տես 4.4):	ԿԶՆ 11 ԿԶՆ 12
Զբոսաշրջային ուղղությունների սոցիալական և տնտեսական զարգացման խթանումը (տես 4.5)	ԿԶՆ 8 ԿԶՆ 9 ԿԶՆ 11 ԿԶՆ 12
Արտադրանքի, գործընթացների և կարգավորումների որակի ապահովումը (տես 4.6)	ԿԶՆ 3 ԿԶՆ 9 ԿԶՆ 12

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

Զբոսաշրջային վայրերում առողջության, անվտանգության և պաշտպանվածության ապահովումը (տես 4.7)	ԿԶՆ 3
Իրավական պահանջների ապահովումը (տես 4.8)	ԿԶՆ 3 ԿԶՆ 12
Արտակարգ իրավիճակներին նախապատրաստվելը և արձագանքման ընթացակարգերի մշակումը (տես 4.9)	ԿԶՆ 3 ԿԶՆ 11 ԿԶՆ 12

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

Մատենագիտություն

[1] ԻՍՕ 14001:2015, *Շրջակա միջավայրի կառավարման համակարգեր. Պահանջներ և կիրառման ուղեցույց*

[2] ԻՍՕ 14050:2020, *Էկոլոգիական կառավարում. Տերմիններ և սահմանումներ*

[3] ԻՍՕ 14090:2019, *Կլիմայի փոփոխությանը հարմարվողականություն. Սկզբունքներ, պահանջներ և ուղեցույցներ*

[4] ԻՍՕ 15392:2019, *Շենքերի և քաղաքացիական ճարտարագիտական աշխատանքների կայունություն. Ընդհանուր սկզբունքներ*

[5] ԻՍՕ 18461:2016, *Միջազգային թանգարանային վիճակագրություն*

[6] ԻՍՕ 20611:2018, *Արկածային զբոսաշրջություն — Կայունության լավագույն գործելակերպեր — Պահանջներ և առաջարկություններ*

[7] ԻՍՕ 21401:2018, *Զբոսաշրջություն և հարակից ծառայություններ — Հյուրանոցային հաստատությունների կայունության կառավարման համակարգ — Պահանջներ*

[8] ԻՍՕ 21902:2021, *Զբոսաշրջություն և հարակից ծառայություններ — Հասանելի զբոսաշրջություն բոլորի համար — Պահանջներ և առաջարկություններ*

[9] ԻՍՕ ԳԱՅԴ 82:2019, *Ստանդարտներում կայունության ապահովման ուղեցույցներ*

[10] United Nations World Tourism Organization (UNWTO). *Tourism for SDGs*. Available from: https://tourism4sdgs.org/

[11] Global Sustainable Tourism Council (GSTC). *Sustainable Tourism Glossary: Definitions of Important Terms*. Available from: https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/glossary/#f9571430bcc9e6f1b

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

[12] United Nations World Tourism Organization (UNWTO). *Glossary of Tourism Terms*. Available from: https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms

©ԻՍՕ-Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
© ARMSTANDARD - Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

ՀՍՏ ԻՍՕ 23405-2014

Նախագիծ 2-րդ խմբագրություն

ՍԴ 01.040.03; 13.020.20; 03.200.01; 01.040.13

Գինը սահմանվում է 15 էջի համար